

Lucija Ljubić

Čvrste slovensko-hrvatske veze



Branko Hećimović
– **Marija Barbieri**
– **Henrik Neubauer,**
Slovenski umjetnici na hrvatskim pozornicama / Slovenski umetniki na hrvaških odrih,
Slovenski dom, Zagreb
– **Vijeće slovenske nacionalne manjine Grada Zagreba,**
Zagreb, 2011.

Poslije pojačanih napora u prvoj polovici 19. stoljeća da zaživi profesionalno kazalište u Hrvatskoj i nakon njegove profesionalizacije 1840. hrvatski su se kulturni pregaoci suočili s problemima ustroja hrvatskoga glumišta i osnivanja stalnoga glumačkog ansambla koji će nositi reper-toar i osiguravati kazališni kontinuitet. Dovoljno je prolistati Andrićevu *Spomen-knjigu Hrvatskog zemaljskog kazališta pri otvaranju nove kazališne zgrade* iz 1895., svojevrsni imenik umjetnika koji su obilježili prva desetljeća hrvatskoga profesionalnoga glumišta, pa vidjeti da je među navedenim glumcima veliki broj došljaka koji su svojim prisustvom na hrvatskoj kazališnoj sceni ostavili duboki trag, čak i u više naraštaja, a nerijetko su cijele obitelji sudjelovale u kreiranju kazališnog života. Više je studija napisano o udjelu pojedinih stranih umjetnika u povijesti hrvatskog kazališta, ponajviše u zagrebačkom kazalištu i one su dokaz da su hrvatski istraživači uvijek bili svjesni važnosti i vrijednosti takvog umjetničkog preplitanja. Ova monografija još je jedan napor

učinjen u tom smjeru i popunjavanje vrlo važne stavke u popisu literature o povijesti hrvatskoga kazališta koju su svojim djelovanjem nadograđivali slovenski umjetnici, dramski, operni i baletni.

U uvodnom slovu Darko Šonc naglašava da je ideja o izradi monografije nastala još devedesetih godina kad su prvi prilozi te tematike svoje mjesto pronalazili na stranicama *Novog odmeva*, a potom je osmišljena koncepcija. Budući da pripada suvremenosti pa je preuzela i metodologiju suvremenih istraživanja na području povijesti kazališta, ova monografija privlači pozornost i svojom dvojezičnošću: na lijevoj stranici otisnut je hrvatski, a na desnoj slovenski tekst praćen brojnim fotografijama umjetnika i prizorima iz predstava u kojima su nastupili. Na tristotinjak stranica tako se rasprostire pregled udjela pojedinih slovenskih umjetnika u hrvatskom kazalištu. Budući da slovenski umjetnički prinos obuhvaća sve tri grane – dramsku, opernu i baletnu – ova je knjiga raspodijeljena u tri bloka i svaki ima svog autora: o dramskim je umjetnicima pisao

Branko Hećimović, o opernima Marija Barbieri, a o baletnim Henrik Neubauer. Što se koncepcije tiče, ova monografija sastavljena je od pravih malih biografskih studija koje daleko premašuju okvire enciklopedijskih natuknica jer zahvaća i šire u kontekst hrvatskoga kazališta, a brojne su tvrdnje potkrijepljene sačuvanom kazališnom građom. Osim što odaju temeljito poznavanje kazališnopovijesne literature, napisani tekstovi sadrže i brojne izvode iz kazališnih kritika, kao i već spomenute fotografije s prizorima iz predstava. Unatoč tome, tri autorska priloga u knjizi svjedoče ne samo o različitosti i opsegu obrađenih tema, nego i o različitim pristupima tematici kao i o različitoj metodologiji.

Budući da je najveći broj umjetnika svoj trag ostavio u dramskim predstavama, najopsežniji je prinos Branka Hećimovića koji zauzima više od polovice knjige. Istražujući tijekom svoje znanstvene karijere nepoznate i nedovoljno obrađene teme iz povijesti hrvatskoga kazališta, Hećimović je napisao više znanstvenih i stručnih radova kojima je posvjedočio svojoj svijesti o važnosti udjela slovenskih umjetnika u hrvatskom kazalištu pa je ovom monografijom zaočuvao autorov kontinuirani znanstveni interes koji je razvidan i u njegovu odabiru metodologije i znanstvene aparature u obradi teme. Dugačak je već i sam popis slovenskih umjetnika djelatnih u hrvatskim kazalištima diljem Hrvatske, počevši od bračnog para Borštnik, Igrnjata i Sofije, koje je uočio Stjepan Miletić

još u vrijeme svoje intendanture pa sve do polovice 20. stoljeća i različitih oblika kazališnog ustroja. Impozantan slovenski udio obuhvatio je glumce i redatelje koji su se dokazali kao značajni i veliki umjetnici hrvatske kazališne scene te svojim djelovanjem zadužili povijest hrvatskog kazališta. Hećimovićevi tekstovi o slovenskim umjetnicima opsežni su i temeljiti u izboru izvora i stručnog vrednovanja njihova rada. U tu skupinu ulaze članci o Borštnikovima, o Irmi Polak kao miljenici općinstva koja je simpatije prikupljala i u dramskim i u operetnim predstavama, i koja nažalost još nema svoju monografiju. Pišući o Josipu Danešu, autor je uključio i glumčeve autobiografske zapise, jednako kao što je i u portretu Hinka Nučića uzeo u obzir *Igralčeve kronike* kušajući revidirati zgusnute i nedostatne leksikografske zaključke o Nučićevim umjetničkim izborima. Autor donosi sažete prikaze rada Josipa Povhëa, Berte Bukšek, Ede Groma, Rade Železnika i Lojze Drenovca te Mire Kopača i Lojze Potokara koji su kraće djelovali na hrvatskoj sceni. Iznimno je vrijedan i portretno iscrpan prilog o Viki Podgorskoj, glumici o kojoj je autor više puta pisao ističući njezinu važnost u stasjanju hrvatskoga kazališta od dvadesetih godina prošlog stoljeća kad je došla u Zagreb i unatoč borbi s hrvatskim naglasnim sustavom, osvojila zagrebačko kazalište velikim ulogama poput Shakespeareove Kleopatre, Krležine Laure i Begovićeve Gige Baričeve. Autor nadalje iscrpno piše o bračnom paru Pregarc, glum-

cu i redatelju Radi i supruzi Ildi, koji su djelovali nekoliko sezona dvadesetih godina u Splitu, potom o Pavlu Goliji, Vladimiru Skrbinsku i Janku Rakuši. Nastavlja prilozima o Savi Severovoj kao vrsnoj interpretkinji Krležinih ženskih likova, Maksu Furijanu i Ferdi Delaku. Kao dobar poznavatelj redateljskog opusa Bojana Stupice Hećimović mu posvećuje veći broj stranica u ovoj monografiji skicirajući njegov umjetnički profil u širem kontekstu hrvatskog kazališta. Slijedi prilog o Josipu Martottiju, Mihaeli Šarić, Lojzi Štandekaru, a monografiju zaključuju članci o Edi Verdoniku, Branki Verdonik-Rasberger i dramaturgu Herbertu Grünu. Slovenski umjetnici djelovali su, osim u zagrebačcima, i u drugim hrvatskim kazalištima: osječkom, splitskom, varaždinskom, riječkom, pulskom i karlovačkom. U zaključku dramskog dijela, izvan biografskog niza, autor navodi kako su u posljednjim desetljećima 20. stoljeća hrvatsko kazalište posebno obogatili redatelji Dušan Jovanović, Janez Pipan, Vito Taufer i Eduard Miler. Operni dio obradila je Marija Barbieri, osvjedočena stručnjakinja za operu i povijest opernog kazališta u Hrvatskoj, a istaknula se i dvjema monografijama o slovenskim umjetnicima J. Gostiću i J. Rijavcu. Svoje je došla u Zagreb i unatoč borbi s hrvatskim naglasnim sustavom, osvojila zagrebačko kazalište velikim ulogama poput Shakespeareove Kleopatre, Krležine Laure i Begovićeve Gige Baričeve. Autor nadalje iscrpno piše o bračnom paru Pregarc, glum-

ne, Franom Gerbičem, nastavila je prikazom djelovanja Josipa Nollija kao tumača Nikole Šubića Zrinskog, omiljene operetne pjevačice Irme Polak i Erike Druzovič, a analizom su obuhvaćeni još poznati *meffistofele* bas Josip Križaj, baritoni Ivan Levar i Rudolf Bukšek, značajni tenor Josip Rijavec, prvi bariton zagrebačke opere Robert Primožič, izvrsni Gotovčev Ero Mario Šimenc, operni velikan Josip Gostič, koji se razvijao od lirskog do dramskog tenora, postojani tenor Božidar Vičar, wagnerijanski pjevač Marjan Rus, čest partner Zinke Kunc Ivan Francl, prva sopraniistica Marija Podvinez, znameniti Gotovčev Mića iz *Ere s onoga svijeta* Josip Šutej, pjevač zahtjevnih uloga Noni Žunec, omiljeni tenor Rudolf Francl, splitski tenor Attilio Planinšek, jedan od najznačajnijih pjevača i nezamjenjivi Ero Janez Lotrič, kao i još neki pjevači te dirigenti Mirko Polič, Demetrij Žebre, Samo Hubad i Uroš Lajovic.

U trećem dijelu knjige Henrik Neubauer piše o slovenskim baletnim umjetnicima koji su, u odnosu na dramske i operne umjetnike, nešto kasnije i u manjem broju dolazili u hrvatska kazališta. Kao vrstan poznavatelj povijesti baletne umjetnosti i profesor na Glazbenoj akademiji u Ljubljani, ali i kazališni praktičar, operni pjevač i koreograf, načinio je pregled nekoliko slovenskih umjetnika koji su svojim djelovanjem obogatili baletnu scenu u Hrvatskoj, a svoje je priloge potkrijepio navodima iz kazališne kritike. U zagrebačkom su baletu djelovali Stane Leben i Štefan

Furijan, podjednako u klasičnom i suvremenom repertoaru, a prinova je balerina Mateja Pučko-Petković. U Osijek je došao sredinom 20. stoljeća Štefan Suhi kao šef baleta, koreograf i plesač. Riječku je baletnu scenu oblikovao i Maks Kirbos, a sredinom osamdesetih Peter Pustišek. U više je kazališta nastupala bivša solistica ljubljanskoga baleta Majda Humski. U zaključnom dijelu autor je detaljno naveo i druge slovenske baletne umjetnike – plesače i koreografe u stalnom angažmanu i na gostovanjima – razvrstavši ih prema kazalištima u kojima su djelovali: zagrebačkom, riječkom, splitskom i osječkom.

Iako slovensko podrijetlo nije odlučujuće u umjetničkom stvaranju, ostaje nepobitna činjenica da su slovenski kazališni umjetnici ostavili dubok trag u hrvatskom kazalištu, a među njima je bilo i onih koji su postavljali temelje buduće, pa i današnje, umjetničke fizionomije hrvatskoga glumišta koje se mijenjalo i obogaćivalo udjelom svih svojih sudionika. Opsežan istraživački rad troje autora to je i potvrdio prikupivši i ponudivši neke od prvih temeljitih portreta slovenskih umjetnika koji su se svojim radom utkali u povijest hrvatskog kazališta postajući smjerokazi i novim naraštajima. U tome je još jedna vrijednost ove dvojezične monografije izrasle iz susreta dviju kultura. Na svemu navedenom valja zato zahvaliti i autorima i izdavaču, zagrebačkom Slovenskom domu. Tko knjigu uzme u ruke, otkrit će i njezine dodatne vrijednosti i vraćat će joj se vjero-

jatno mnogi povjesničari i hrvatskog i slovenskog kazališta, ali i suvremeni kazališni praktičari.

Suzana Marjanić

Od performativnoga obrata šezdesetih ili performativno je transformativno



Erika Fischer-Lichte, *Estetika performativne umjetnosti, s njemačkoga preveo Sulejman Bosto, Sarajevo – Zagreb, Šahinpašić, 2009.*

Kao što i naslov knjige (*Ästhetik des Performativen*, 2004) jasno sugerira – Erika Fischer-Lichte razvija estetiku performativne umjetnosti koja, kako to u završnome poglavlju svoje studije naznačava, ne želi doći na mjesto sačuvanih estetika – estetike djela, estetike produkcije i estetike recepcije. Odnosno, umjetnički procesi koji se mogu opisati pojmovima “djelo”, “produkcija” i “recepcija” nemaju potrebe za estetikom performativne umjetnosti, iako ih dakako može i nadopuniti. Navedeno znači da se nasuprot djelu, produkciji i recepciji nalaze događaj, inscenacija i estetsko iskustvo koji čine osnovnu trijadu estetike performativne umjetnosti. (Inače, Erika Fischer-Lichte 2000. godine objavljuje knjigu pod naslovom *Estetsko iskustvo*.) Tako se inscenacija primjenjuje i u odnosu na ne-umjetničke predstave svakodnevnoga svijeta života, a estetsko iskustvo pritom uključuje i ona specifična iskustva koja omogućavaju svi oni fenomeni i procesi kojima se može pripisati estetska funkcija, kao što su to fenomeni iz područja mode, dizajna, kozmetike, reklame, sporta,

oblikovanja grada i vrtova. Tako autorica npr. i u sportskim natjecanjima navodi da se radi o djelomičnom osnivanju i afirmaciji zajednica, gdje izuzetno emocionalno stanje “sve učesnike dovodi u stanje radikalnog *betwixt and between* i tako im omogućuje iskustva prijelaza” (str. 246). Pritom se Erika Fischer-Lichte u okviru estetike performativne umjetnosti, koja se odnosi na događaje od performativnoga obrata šezdesetih godina, isto tako poziva na povijesne avangarde (avangardni performans) čiji su predstavnici željeli modificirati kazalište u rituale, svetkovine, spektakle, sportska natjecanja, političke skupove, što su samo neki od žanrova kulturalnih izvedbi (*cultural performance*) u kojima su iščitavali transformacijsku moć koja im je nedostajala u kazalištu 19. stoljeća. Tako autorica podsjeća na pojam *cultural performance* koji je Milton Singer uveo 1959. godine (*Traditional India: Structure and Change*, Philadelphia, 1959), a odredio ga je kao najmanju opažljivu jedinicu neke kulturne strukture u kojoj se artikulira vlastita slika o sebi i